

Urbanoekološki kontekst održivog razvoja u gradovima 21. stoljeća. Urbana poljoprivreda i urbano vrtlarenje kao primjeri održivog urbanog okoliša.

Koletić, Irena

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Forestry / Sveučilište u Zagrebu, Šumarski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:108:326908>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Forestry and Wood Technology](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

ŠUMARSKI FAKULTET

ŠUMARSKI ODSJEK

PREDDIPLOMSKI STUDIJ

URBANO ŠUMARSTVO, ZAŠTITA PRIRODE I OKOLIŠA

IRENA KOLETIĆ

**URBANOEKOLOŠKI KONTEKST ODRŽIVOG RAZVOJA U
GRADOVIMA 21. STOLJEĆA. URBANA POLJOPRIVREDA I URBANO
VRTLARENJE KAO PRIMJERI ODRŽIVOG URBANOG OKOLIŠA**

ZAVRŠNI RAD

U ZAGREBU (RUJAN, 2016.)

PODACI O ZAVRŠNOM RADU

Zavod:	Zavod za izmjeru i uređivanje šuma
Predmet:	Sociologija urbanih i zaštićenih prostora
Mentor:	Doc. dr. sc. Anđelina Svirčić Gotovac
Asistent – znanstveni novak:	-Ne
Studentica:	Irena Koletić
JMBAG:	0068217452
Akadska godina:	2015/2016
Mjesto, datum obrane:	Zagreb, 29. 09. 2016.
Sadržaj rada:	Slika: 8 Tablica: 0 Navoda literature: 13
Sažetak:	<p>U ovom radu pobliže ćemo se upoznati s pojmom <i>tranzicijskih gradova</i> i pojmom <i>globalizacije</i> kao ključnim procesima modernog doba. Prikazati će se uvid u prostorne promjene u urbanim sredinama koje su u tranziciji utjecale na odnos čovjeka i prirode i na samu kvalitetu življenja stanovnika jednoga grada, prvenstveno na primjerima hrvatskih gradova i pojavi urbanih vrtova u njima. Samim time prikazuje se moguće rješenja u obliku urbanih i poljoprivrednih vrtova kao poticaj ponovnog uspostavljanja veze između čovjeka i prirode u gradu, podizanja kvalitete življenja i najvažnije – poticaj ka održivom urbanom razvoju.</p>

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. ODRŽIVOST GRADOVA DANAS.....	3
2.1. Urbana održivost.....	3
2.2. Strategija održivog razvoja u Hrvatskoj.....	4
2.3. Tranzicijski gradovi u hrvatskom kontekstu.....	6
3. SUSJEDSTVO I KVALITETA ŽIVOTA.....	7
3.1. Susjedstvo i zajednica ili neposredna životna okolina.....	8
3.2. Opremljenost susjedstva	9
4. URBANA POLJOPRIVREDA I URBANO VRTLARENJE KAO NAČIN 'POVRATKA PRIRODI'.....	10
4.1. Novi Zagreb i institucionalizacija urbanih vrtova na području Zagreba	12
4.2. Prvi zagrebački <i>društveni vrt</i>	13
4.3. Urbani vrtovi na Jarunu.....	16
4.4. Uloga vrtova u razvoju kvalitete života–hortikulturalna terapija.....	19
4.5. Zagrebački društveni voćnjaci–priča o nastajanju.....	21
4.6. <i>Zeleni krovovi</i> -uzgoj hrane u gradu na krovovima zgrada.....	23
5. PRIMJERI PRAKSE URBANOG VRTLARENJA U DRUGIM GRADOVIMA.....	25
5.1. Varaždinski <i>Čudesni vrtovi</i>	25
5.2. Ekološko–edukativni vrt Učeničkog doma 'Podmurvice' Rijeka.....	26
5.3. Mariborske <i>Urbane brazde</i>	27

6. ZAKLJUČAK.....	28
7. LITERATURA.....	29

1. UVOD

Grad je slika čovjekova načina života i djelovanja. Pogled na neki grad nam može pridonijeti naročito zadovoljstvo, ma koliko njegov izgled bio možda običan. Projektiranje gradova je jedna vremenska umjetnost i vještina, ali iako vremenska, ona se rijetko može koristiti kontroliranim i ograničenim vremenskim sekvencama kojima se koriste druge vremenske umjetnosti kao što je glazba. U svakom trenutku je tu puno više od onoga što se okom može vidjeti ili uhom čuti, mnoštvo okolnosti ili pogleda koje treba ispitati ili iskoristiti. Pokretni dijelovi grada, a to su posebno ljudi sa svojim djelatnostima, toliko su značajni koliko i statični fizički dijelovi. Mi nismo samo obični promatrači grada, već i sami sudjelujemo u njemu, zajedno sa ostalim sudionicima. Mi, uz sve fizičke i pejzažne elemente, činimo identitet gradu, a on nama osjećaj pripadnosti. „U sociologiji je poznato i da se stilom života može bliže odrediti pripadanje pojedinaca određenom društvenom sloju, grupu ili klasi. Kako je grad oduvek predstavljao ogledalo društvene segregacije i prostorne diferencijacije, to su se i stilovi življenja njegovih stanovnika manifestovali kao određeno pripadanje. I obrnuto, pripadanje određenoj grupi određivalo je referentne vrijednosti u načinu života pripadajućih“ (Pušić, 2005). Sasvim sigurno postoji međusobna interakcija prostora i ljudskih djelatnosti i oblika društvenog života. Već je i Friedrich Ratzel gledao na čovječanstvo kao na stvarnost koja ispunjava pojedine prostorne cjeline Zemlje. „Ljudske su se grupe i ljudska društva razvijali uvijek u određenom prirodnom okviru, zauzimali uvijek određeno mjesto i imali uvijek potrebu da se prehrane, da opstoje i da žive na određenom prostoru.“ (Ratzel, 1890). Međutim, grad je kroz povijest trpio određene promjene, od predindustrijske, industrijske, transicijke pa sve do sada, moderne i postmoderne faze, grad se mijenjao i prilagođavao na ekonomskoj, gospodarskoj, društvenoj, kulturnoj i fizičkoj/urbanističkoj razini. Promjene grada rezultirale su i promjenom načina života i životnih navika njegovih stanovnika. Osim navedenih, na mnoge promjene utjecali su i povijesno-kulturni i politički procesi. Posljedično, i element prostora poprima novu dimenziju zbog sve raširenije *globalizacije* tj. *prostorne globalizacije*. Neki autori tu novu dimenziju nazivaju *četvrtom urbanizacijom* ili *četvrtom urbanom revolucijom*, a karakterizira ju sve brži razvoj informacijske tehnologije. Gradovi se sve više šire i međusobno spajaju te od konurbacije i gradskih regija nastaju *policentrične urbane regije – megalopolisi*. Suprotno tome, i dalje postoje gradovi koji nikada neće biti globalni ili svjetski. Na primjeru Hrvatske takav grad ne postoji iako mu je najbliži Zagreb kao

najveći grad, no ni on nema preduvjete da postane globalni grad. Često se javljaju i pojmovi kao što su *deteritorijalizacija* (jači urbani utjecaj koji se širi i na tadašnje neurbanizirane prostore) i *reteritorijalizacija* (stvaranje novih formi društvene prostornosti i teritorijalnog identiteta) kao posljedice nove urbanizacijske i globalizacijske dinamike. Urbanizacija i globalizacija 21. st. donosi i pojam *održivog razvoja* kao strategiju uspješnog i uravnoteženog gospodarskog i društvenog rasta uz brigu o svim aspektima okoliša s posebnim naglaskom na štednji resursa i zaštiti klime. Europska Unija se već prilikom procesa rasta jasno opredijelila za održivi razvoj kao osnovnu odrednicu razvoja Unije i svih država članica. Iako se koncept održivog razvoja temelji na maksimalnoj uravnoteženosti i kada su u pitanju urbane/prostorne forme u visokourbaniziranom svijetu, odnosno spomenutim megalopolisima, javlja se jedan nedostatak koji značajno utječe na čovjeka i njegovu okolinu, a to je nedostatak prirode. Život u gradu obilježen je otuđenjem od neposrednog okoliša, što je vidljivo ne samo u manjku zelenih površina, povišenoj temperaturi zraka i gubitku biološke raznovrsnosti, nego i u otuđenju od proizvodnje hrane. Kako ona nosi složena duhovna, kulturalna i društvena značenja, udaljavanje potrošača od proizvođača izaziva ekološke, ali i društvene te ekonomske posljedice. Rast i širenje gradova kao i želja za profitom i razvojem industrije sve više za posljedicu imaju smanjenje zelenih površina u urbanim prostorima. Jedan od načina ponovnog buđenja odnosa čovjeka i prirode na socijalnoj, društvenoj i psihološkoj razini je realizacija poljoprivrednih i urbanih vrtova u gradski urbanim sredinama koji uz gradske parkove ili kućne vrtove čine djelić kultivirane prirode u asfaltu i betonu i na taj način održavaju neizbježnu potrebu čovjeka za interakcijom s prirodom.

2. ODRŽIVOST GRADOVA DANAS

2.1. Urbana održivost

Koncept održivog razvoja (*sustainable development*) nastao je iz potrebe da se na nov način razumije proces rasta i razvoja modernog društva. Održivost je proces održivog razvoja i ograničavanja rasta – ali uz poboljšanje kvalitete života u danas većinom urbaniziranom svijetu. U globalizacijskom kontekstu suprotstavljaju se razvojne i ekološke ideje - prvenstveno socijalnoekološka pitanja urbanog siromaštva i klimatskih promjena te destrukcije životne sredine u kojoj ljudi svakodnevno žive. „Ukoliko održivost shvaćamo kao koncept koji prožima životnu svakodnevicu, pojedinac se u njega uključuje donoseći odluke (zapravo participirajući) u svom neposrednom okruženju: na nivou davanja podrške lokalnim liderima, u okviru svoje profesije odnosno radnog mjesta, u okviru stambene zone ili jedinice susjedstva, interesne grupe, učeći od drugih i učeći druge“ (Pušić, 2001.:35). Održivost na koju možemo utjecati u svakodnevnom životu može se prikazati na primjeru urbanih vrtova i urbane poljoprivrede o kojima se navodi u nastavku rada. Iz postojeće neravnoteže između prirodnog i društvenog (kulturnog) svijeta nastaju različiti načini rješavanja nastalih ekoloških, prvenstveno urbanoekoloških problema vidljivih u gradovima danas kako nerazvijenih tako i onih razvijenih zemalja. Jedan od primjera su i *Transition Towns* kao oni koji prelaze ili mijenjaju način života putem usmjeravanja na održivo i učinkovito ponašanje. *Transition Towns*, tranzicijski gradovi, gradovi u tranziciji, ili tranzicijska mreža - tranzicijski pokret; inicijativa je koju je u Irskoj (Kinsale) 2005 godine, i Velikoj Britaniji (Totnes) 2006 godine pokrenuo učitelj permakulture i ambijentalist Rob Hopkins. Naziv 'Tranzicijski Gradovi', smislili su Louise Rooney i Catherine Dunne. Pokret tranzicijskih gradova je primjer društveno-ekonomske lokalizacije. Cilj projekta je pripremiti društvene zajednice za suočavanje s nestašicom nafte i klimatskim promjenama. Pokret tranzicijskih gradova je sve popularniji u mnogim zajednicama širom svijeta. Dakle radi se o mjestima i gradovima koji pokušavaju radikalno promijeniti svoje navike: što manja upotreba nafte, smanjenje ovisnosti o uvozu hrane s velikih daljina i još mnogo toga kroz zajedničke inicijative koje nisu nametnute odozgo, i naravno u dogovoru s lokalnim vlastima. I općenito, i na lokalnoj razini, glavna svrha projekta 'gradovi u tranziciji' je podizanje svijesti u odnosu na pitanja o održivom načinu življenja i pripremi na fleksibilnost koju zahtijevaju promjene u tijeku. Zajednice se

ohtabruju na traženje načina za smanjenje korištenja energije kao i na smanjenje oslanjanja na velike opskrbne lance esencijalnim potrebama koji su potpuno ovisni o fosilnim gorivima; te podržavaju u pronalaženju putova prema povećanju njihove autonomije na svim nivoima. U primjere inicijative 'tranzicijski gradovi' spadaju uspostava zajedničkih vrtova, recikliranje otpadnih materijala kao sirovina za ostale proizvodne djelatnosti i popravak starih pokvarenih stvari umjesto njihovog odlaganja kao otpada.

Slika 1. Slikoviti prikaz održivog razvoja

(izvor: <http://novovrijeme.ba/wp-content/uploads/29664.jpg>)

2.2. Strategija održivog razvoja u Hrvatskoj

Društveni kontekst za promišljanje razvoja kroz prizmu integralne održivosti kao kriterija i cilja te održivoga razvoja kao projekta/procesa, a odatle i pitanja učenja i odgajanja u vezi s tim, dozrijeva u Hrvatskoj, kako se ocjenjuje, tek sada, u prvom desetljeću 21. stoljeća. Nadalje, Hrvatska se kao 'jedva moderno društvo', dijelom još vrlo tradicionalno, ruralno, siromašno, razvojno i tehnologijski zaostalo, te dijelom demografski/regionalno gotovo pa propadajuće, nalazi u situaciji da ozbiljnije počne činiti iduće zamjetnije i zamamnije korake vlastite modernizacije u 21. stoljeću. Konačno, 2008. godine, kao zemlja kandidat za članstvo u Europskoj Uniji pristupila je izradi Strategije održivog razvoja, a na temelju članka 44. stavka 4. Zakona o zaštiti okoliša Hrvatski sabor na sjednici 20. veljače 2009. donosi Strategiju održivog razvitka Republike Hrvatske gdje je održivi razvoj definiran kao: „Održivi

razvitak je razvitak koji zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija. Održivi razvitak ostvaruje ravnotežu između zahtjeva za unapređivanjem kakvoće života (ekonomska sastavnica), za ostvarivanjem socijalne dobrobiti i mira za sve (socijalna sastavnica) te zahtjeva za očuvanjem sastavnica okoliša kao prirodnog dobra o kojima ovise i sadašnja i buduće generacije. Poštivanje načela demokracije, ravnopravnosti spolova, socijalne pravde i solidarnosti, zakonitosti, poštivanje prava čovjeka te očuvanje prirodnih dobara, kulturne baštine i čovjekova okoliša pridonose očuvanju Zemlje za održavanje života u svojoj raznolikosti. Na taj se način održivi razvitak ostvaruje kroz dinamično gospodarstvo s punom zaposlenošću, ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju, visok stupanj obrazovanosti građana, visok stupanj zaštite zdravlja i očuvanje okoliša.“ (*Narodne novine*, br. 110/07.), Održivi razvoj pretpostavlja ostvarivanje tri opća cilja: stabilnoga gospodarskog razvitka, pravedne raspodjele socijalnih mogućnosti te zaštite okoliša. Ti se ciljevi, uz uvažavanje odgovornosti države na međunarodnoj razini za globalna pitanja, mogu ostvariti jedino u zajedničkoj suradnji svih dionika. „Održivi razvoj i odgajanje te učenje procesi su koji se temeljito prožimaju. Dosezanje integralne održivosti kao razvojnoga cilja i osvajanje društvenih vrednota i znanja o tome i u duhu toga cilja uzajamno su duboko povezane i međusobno ovisne pojave. U modernom društvu treba jednostavno prepoznati da nema dosezanja održivosti i održivoga razvoja bez učenja, bez kvalitetnih, i po pristupima i po programima, tema o sustavnom i stalno inoviranom odgajanju i učenju“, tvrde britanski autori Scott i Gough sa sveučilišta u Bathu (Scott, Gough, 2003.). „Integralna održivost cilj je razvoja. Ekološka, okolišna osjetljivost/održivost - gospodarska vitalnost i održivost - socijalna dobrobit/održivost temeljne su dimenzije integralne održivosti“ (Lay, 2003.). Tome treba dodati i političku (samo)determinaciju kao političku održivost jednoga društva, kulture i države. Održivi razvoj, koliko god se oko toga pojma i njegova sadržaja sve čini zamršeno, nedovoljno jasno i komplicirano, ipak je jednostavno pitanje u središtu kojega je sustavno dosezanje dinamičke ravnoteže između prirode i društva, zdrave prirode kao osnovne pretpostavke života i općega dobra, a na drugoj strani raznih pojedinačnih interesa koji s interesima općega dobra nisu u skladnom odnosu. Prema spoznajama koje su potaknuli svjetski prirodoslovci, "održivi razvoj jest proces unapređivanja kvalitete ljudskog života koji se odvija u okvirima tzv. nosivog kapaciteta održivih eko-sustava" (IUCN-UNEP-WWF, 1991.) Dobro argumentirane konkretne ekološki održive razvojne i inovativne prijedloge

(obnovljivi izvori energije, ekološka poljoprivreda, željeznica kao transport i sl.) postojeće vladajuće razvojne operativne ideje, te vladajuće interesne grupe, s nemalom ekonomskom i političkom moći, donositelji odluka u Hrvatskoj pretežno sporo i teško prihvaćaju. Promjena *status quo* postojeće mreže interesa za ove 'konzervativne' grupe i pojedince većinom je nepoželjan 'poremećaj'. Unapređenje prema većem stupnju (ekološke ili gospodarske) održivosti za opće dobro nije dovoljno jak argument za sprečavanje daljnje reprodukcije nekoga 'starog', posebnog i pojedinačnog, možda dugoročno i na razini zemlje čak štetnog i neodrživog interesa.

2.3. Tranzicijski gradovi u hrvatskom kontekstu

U smislu njihovog utjecaja na urbanizam postsocijalistički i tranzicijski gradovi (od 1990-ih godina), primjerice Zagreb (Hrvatska), donose nove spoznaje o urbanim procesima i transformacijama unutar gradskog, ali i prigradskog prostora. Hrvatska, kao i ostale tranzicijske zemlje žele ubrzano dostići razvijene zemlje slijedeći slične razvojne faze. Tranzicija se u Hrvatskoj razvijala najviše na ekonomskoj i političkoj razini, a najmanje na ekološkoj ili održivoj, zbog toga često dolazi do negativnih posljedica najvidljivijih u gospodarstvu i ekonomiji, ali i ostalim sektorima djelatnosti. Urbani način života u Zagrebu u tranziciji doživio je značajne promjene u svim društvenim sferama, a naročito su vidljive u području urbanizma i transformacije prostora (gradova i sela), te ukupnoj kvaliteti života u njima. U hrvatskom slučaju, veliki gradovi ubrzano rastu i preuzimaju žarišne uloge dok ostali manji gradovi i sela često stagniraju ili nazaduju u svom razvoju. S prijelazom na tržišni (liberalni) kapitalizam i novi društveni sustav država je izgubila nekadašnju premoć, a ekonomski sektor (profit) postaje važniji od ostalih društvenih sektora, ali i društvenih vrijednosti. Tranzicijske gradove obilježava opadajući suverenitet države nad (nacionalnom) ekonomijom. S pojavom novih društvenih i urbanih aktera u tranzicijskim gradovima (Bassand, 2001.; Vujović, 2005.; Svirčić-Gotovac, 2012.; Zlatar 2013.) iz ekonomskog sektora (investitora, developera), te političkih aktera (gradonačelnika) kao onih koji imaju najveću moć djelovanja pokazalo se da je uglavnom koriste za vlastite i kratkoročne interese. U njima često nema opće društvene ili javne koristi niti dugoročne strategije razvoja grada. Samim time ostali manje važni akteri (građani i stručnjaci) imaju sužen opseg djelovanja te ne mogu značajno utjecati na nastale promjene u metropolskom prostoru grada. One često donose

i negativne posljedice po razvoj grada te većinu stanovnika u njemu. Prvenstveno se vide u smanjenju javnih i zelenih površina te stoga sve većoj neravnoteži prirodnog i urbaniziranog prostora u gradovima te otuđenja s prirodnim (zelenim) okruženjem što dugoročno loše utječe na kvalitetu života. Posebno su ugrožene populacije djece i starijih što im može ugroziti i zdravlje (na fizičkom i psihičkom planu).

3. SUSJEDSTVO I KVALITETA ŽIVOTA

Novoizgrađene lokacije od 1990-ih, a naročito od 2000-ih godina, u zagrebačkom prostoru često ne zadovoljavaju osnovne elemente kvalitete života te su potrebe stanovnika na svakodnevnoj razini nezadovoljene ili samo djelomično zadovoljene. U većini slučajeva nedostaje im prateća infrastruktura koja uz stanogradnju ide, primjerice infrastruktura tehničkog i društvenog tipa (vrtići, škole, javni i zeleni prostori itd.). Stoga je i opremljenost novih naselja i lokacija u Zagrebu i susjednim gradovima satelitima često nedostatna i nedovoljno ispunjava svakodnevne potrebe njihovih stanovnika te paradoksalno suvremenim uvjetima života stanovnici novih stanova najčešće svojim potrebama pritišću već postojeća stara naselja, primjerice potrebu za dječjim vrtićem, osnovnom školom ili dječjim igralištem. Tek godinama nakon izgradnje stanova i novih lokacija gradski akteri parcijalno i ovisno o 'problematičnijim' lokacijama rješavaju taj problem nedostatka navedene infrastrukture. Potreba za prirodnim i otvorenim i javno dostupnim prostorima neodvojivi je dio svakodnevnog i kvalitetnog života ljudi u gradovima, a sve se više destruiira i smanjuje. Iz tog razloga nastaju različite inicijative, najčešće civilne, kojima se nastoji poboljšati situacija u susjedstvu ili neposrednoj okolini. Dugogodišnja sociološka tradicija istraživanja kvalitete života stanovnika pri Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu (istraživanja provedena 1984., 1994., 2004.) značajno pridonosi istraživanju navedene teme te se teorijski i metodološki najnovije istraživanje (2014) na njih dijelom i nastavlja. Kvaliteta života je „situacija, egzistencijalno stanje manje ili veće (ne)zadovoljenosti potreba pojedinca, odnosno potreba različitih grupnih entiteta kao što su: slojevi, klase, profesionalne grupe, itsl.“ (Lay, 1991.:3). I objektivne ili osnovne i subjektivne ili razvijene potrebe zajedno čine ukupnu kvalitetu života, ali najčešće se ona prati kroz specijalizirajuće pristupe, jer je gotovo nemoguće izmjeriti i odrediti sveukupnost potreba jednog kućanstva ili naselja na validan i opće prihvaćen način. Kvaliteta života i opremljenost naselja u urbanosociološkom smislu

promatra se i mjeri na razini dvije istraživačke jedinice: razini kućanstva i razini susjedstva (neposredne životne okoline) (Seferagić, 1988.; 2005., Hodžić 2005., Svirčić Gotovac, 2006.). Opremljenost kućanstva i opremljenost susjedstva mjeri se na primarnoj i sekundarnoj razini te na osnovi tog dolazi do uvida u stanje opremljenosti odnosno neopremljenosti istih. To nam pokazuje kakva je kvaliteta života stanovnika u njihovom kućanstvu (stanu ili kući) i njihovoj neposrednoj životnoj okolini (susjedstvu do 15 min. hoda) te u kojim se elementima primjerice može poboljšati, ili u kojima je nezadovoljavajuća. Primarne ili osnovne potrebe mogu se nazvati i minimumom životnog standarda (prehrana, zdravlje, obrazovanje, uvjeti rada itd.) za razliku od sekundarnih koje su određene izborom stanovnika ovisno o realizaciji tog tipa potreba. Postoje i elementi iznad ovih dviju razina koji čine duhovnu razinu kvalitete života, a to su visokorazvijene potrebe slobode, samoodređenje, samopoštovanja itd. One su određene različitim okolnostima, od društvenih, kulturnih, povijesnih do geografskih pa je njihova kvaliteta relativna i ovisna o određenoj kulturi. „Sintagma kvalitetan život zadobila je svojstvo koje će u 20. st. stoljeću postati jedno od najvažnijih: *alternativnost*. Kvalitetno živjeti znači, sukladno tome, živjeti sa pravom na brojne alternative, i to u različitim sferama opstanka.“ (Rogić 1992.: 145)

3.1. Susjedstvo kao zajednica ili neposredna životna okolina

Riječ je o najbližoj okolini (u okviru 15 minuta hoda od stana/kuće) u kojoj stanovnici stanuju i ispunjavaju svoje svakodnevne i osnovne potrebe (kupovina, vrtić, škola, rekreacija itd.). Najčešće se shvaća subjektivno kao najbliža stambena okolica, te može biti pojmljeno kao konkretno planirano naselje (primjerice, naselje Špansko-POS ili Vrbani III u gradu Zagrebu), ali i kao sklop nekoliko ulica u neposrednoj blizini stanovanja u postojećim naseljima/lokacijama. Pod „jedinicom susjedstva' podrazumijeva se: 'integrirana planirana urbana zona povezana sa širom zajednicom čiji je dio i koja se sastoji od stambenih distrikata, škole ili škola, opskrbnih mogućnosti, vjerskih objekata, otvorenih prostora i možda u izvjesnom smislu i servise industrije“. (Whittick, McGraw, 1974.) Prvi predstavnik teorije susjedstva kao metodološkog instrumenta planiranja stambene strukture grada bio je Clarence Arthur Perry. Prema propozicijama njegove sheme kao kontinuirani elementi susjedstva predviđeni su: osnovna škola i druge institucije za koje stanovnici imaju neposrednu potrebu kao dječje ustanove, jedan ili više opskrbnih centara na periferiji jedinice, poželjno uz križanje

prometnica i u blizini trgovina ostalih susjedstva, a sistem ulica je zamišljen tako da olakša i omogući pristup o okrug jedinice, ali da destimulira prolazni promet dok su glavne gradske ulice predviđene na rubovima jedinice kako bi olakšale prolaz prometa mimo jedinice, a mrežu jedinica integrirale u veće cjeline. Još u vrijeme industrijskog doba, rast grada je, uslijed naglog priljeva stanovništva, doveo do nestanka nekih teritorijalnih društveno-organizacijskih struktura koje su gradskog stanovnika poput onoga ruralne aglomeracije teritorijalno integrirale u 'zajednicu'. I sama je veličina gradova to onemogućavala. Mnogi su autori tu pojavu osjetili kao gubitak nečega što je temeljno za skladan razvitak i život čovjeka. Već je Unwin pisao: „Ako svaki stanovnik grada ima svoju ulogu u tome da daje svoj doprinos zajedničkome životu, onda on mora raspolagati dovoljnim prostorom za život i svoj razvitak. Njemu se mora dati pravo mjesto u zajednici. Iz toga slijedi da grad moramo izgrađivati od pojedinaca i njihovih života. Stojimo čvrsto na stajalištu da nije dovoljno da naš grad pruža neke malene razvojne mogućnosti, on mora svakome pojedinom svome građaninu sačuvati pravo mjesto i potrebni prostor.“ (Unwin, 1930.:17)

3.2. Opremljenost susjedstva

Opremljenost susjedstva može se mjeriti putem primarne ili osnovne i sekundarne ili društvene razine. Okolinu u kojoj svakodnevno živimo i koristimo je stoga promatramo u društvenom, tehničkom i ekološkom pogledu i mjerimo postoje li sljedeći infrastrukturni uvjeti: komunalna infrastruktura, javni vodovod i elektrifikacija, dućan prehrambenih proizvoda, vrtić, osnovna škola, pošta, dom zdravlja, kolnici, stanice javnog prijevoza, dostupnost javnog prometa, javna rasvjeta, parkovi, zbrinjavanje otpada i odvoz smeća, zelene površine, centri za kulturu itd. Element opremljenosti susjedstva ili kvarta može se objasniti opremljenošću neposredne okoline življenja stanovnika, odnosno koliko ta okolina zadovoljava minimalne standarde potrebne za funkcioniranje i olakšavanje svakodnevnog života stanovnika. Očituje se u postojanju i nepostojanju osnovnih društvenih institucija u okolini kao što su škole (osnovne i srednje), dječji vrtići, trgovine mješovitom robom i specijalizirane trgovine, te ostale institucije poput javnih službi. I opremljenost naselja, kao i opremljenost kućanstva, se može prikazati tehničkom (trgovine, stanice javnog prijevoza itd.) i društvenom (škole, vrtići, pošta itd.) opremljenošću. U manjim naseljima ta se opremljenost odnosi na cijelo naselje, dok se u većima i gradovima ona ispituje preko opremljenosti

susjedstva ili kvartova u njima. Najčešće se takva opremljenost mjeri kriterijem udaljenosti susjedstva ili kvartova u njima pa ovisno o tome opremljenost može biti loša, srednja ili dobra. Pojedine lokacije i novostambena naselja pokazuju koliko određene institucije ili javni sadržaji koji građanima nužno trebaju u funkcioniranju svakodnevnog života podižu ili smanjuju njihovu ukupnu kvalitetu života.

Provedeno istraživanje pokazalo je da iako se radi o novostambenim naseljima i lokacijama stanje nije zavidno i zadovoljavajuće. Kvalitetu stanovanja, ali i ukupnog života u zagrebačkoj mreži naselja i dalje određuje tranzicijski kontekst koji je specifičan za svaku tranzicijsku zemlju, a u citiranom istraživanju su navedeni specifičnosti Hrvatske, odnosno grada Zagreba i njegove regije. Ono što se pokazalo važnim za naglasiti je da se u drugom desetljeću tranzicije stanje nije značajno poboljšalo već je prisutna konstantna stagnacija ili čak pogoršanje koje se ogleda u smanjenju javnih i zelenih površina u novoizgrađenim stambenim lokacijama što utječe na svakodnevni život građana i njihovo provođenje slobodnog vremena u susjedstvu.

Početak 21. stoljeća karakterizira globalizacija tj. sve veći razvitak tehnologije i rast stanovništva što dovodi do prenapučenosti većinom glavnih gradova, a tako i Zagreba, čiji pojedini dijelovi su preizgrađeni i samim time estetski i arhitektonski neuklopljeni u postojeću vizuru grada. Sve to za posljedicu ima smanjenje zelenih površina u urbanim sredinama što dovodi do otuđenja čovjeka od prirode. Jedan od načina postizanja razine održivog urbanog života, kvalitete stanovanja i ponovnog sjedinjena čovjeka s prirodom su razne akcije i inicijative pokrenute 'odozdo' odnosno od građana samih s ciljem pokretanja ili otvaranja urbanih vrtova.

4. URBANA POLJOPRIVREDA I URBANO VRTLARENJE KAO NAČIN 'POVRATKA PRIRODI'

Urbana agrikultura postoji otkad postoje i prvi gradovi. Prije ere parnih i električnih strojeva transport velike količine hrane nije bio jednostavan te je proizvodnja morala biti lokalizirana kako bi prehranila stanovništvo metropola. Čak su i sami gradovi ranije bili dizajnirani tako da uključuju uzgoj hrane. Primjerice, grad Machu Pichu napravljen je u stepenastom obliku kako bi se višak vode koji otječe na jednoj razini mogao ponovno koristiti na nižoj razini. Donedavno, organizirani urbani vrtovi su bili rijetki u gradovima. Smatralo se da ne dolikuje

'pravoj' metropoli da sadrži ruralne elemente. No, u vrijeme najvećih valova gladi, npr. za vrijeme Velike depresije ili za svjetskih ratova, države su podržavale građane u uzgoju hrane u gradovima, kako bi olakšali pritisak na masovnu proizvodnju koja se onda mogla više posvetiti potrebama vojske te proizvodnji i održavanju zaliha. Iako urbano vrtlarenje u hrvatskim gradovima postoji već desetljećima, tek je posljednjih godina u Hrvatskoj stvorena kritična masa tranzicijskih, zelenih i vrtlarskih inicijativa i praksi 'odozdo'. One su mjestimično potaknule i formalne sustave - gradske uprave - na pronalaženje načina da se gradska zemljišta formalno osiguraju za građane i za vrtlarenje, kroz razne modele korištenja. U Hrvatskoj je, unazad tri godine, dvadesetak gradova uspostavilo formalni sustav (mreže) vrtova: Varaždin, Osijek, Rijeka, Pula, Zagreb, Karlovac, Belišće, Ivanić Grad, Virovitica, Koprivnica, Ozalj, Velika Gorica, Sisak i drugi. Gledano i šire od hrvatskih razmjera, vrtlarenje karakteristično za gradski prostor, a i urbana poljoprivreda općenito, već se tridesetak godina nameću kao izazovan predmet proučavanja u društvenim i humanističkim znanostima. Pritom je urbano vrtlarenje definirano na najrazličitije načine, što često osim o epistemološkim polazištima ovisi i o tipu prostora na kojem se ono odvija te o djelatnostima koje obuhvaća. Pod urbanom poljoprivredom označava se pak najčešće gospodarsku djelatnost proizvodnje hrane na području grada te proizvodnju hrane za potrebe domaćinstva u vlastitim vrtovima, na vlastitim balkonima ili na javnim površinama (Castillo, 2003.:339). To se dvoje, dakle, može, ali i ne mora značenjski poklopiti jer se u urbanim vrtovima katkad sadi cvijeće i različito nejestivo bilje, a ne isključivo povrće.

U Zagrebu je u proljeće 2013. godine gradska uprava formalno uspostavila mrežu vrtova u okviru projekta *Gradski vrtovi*. Projekt je u nadležnosti zagrebačkog Gradskog ureda za poljoprivredu i šumarstvo, a odnosi se na uređenje i opremanje obradivog zemljišta u vlasništvu Grada Zagreba radi davanja dijela obradivog zemljišta na korištenje građanima Grada Zagreba u svrhu proizvodnje hrane (povrće i jagodasto voće), začinskog bilja i cvijeća za vlastite potrebe. Projekt trenutno uključuje deset gradskih lokacija s 2 000 vrtnih parcela na površini od 20,00 hektara, a nadležni ured bavi se, između ostaloga, pripremanjem vrtnih lokacija, dodjelama vrtnih parcela građanima, unapređenjem vrtno infrastrukture u postojećim vrtovima te daljnjim razvijanjem mreže vrtova. U okviru toga u Zagrebu je razvijen još jedan program, pod imenom *Urbani vrtovi*, koji je orijentiran na opremanje i uređenje zajedničkih dijelova na pojedinim lokacijama gradskih vrtova i to u suradnji gradskih ureda te medijskih i

poduzetničkih sponzora. (Rubić, Gulin Zrnić, *Vrtovi našega grada – studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja*, 12 str.)

4.1. Novi Zagreb i institucionalizacija urbanih vrtova na području Zagreba

Kao polemička tema na javnoj zagrebačkoj i hrvatskoj sceni urbano vrtlarenje pojavilo se naglo, 2012. godine, dokidanjem tzv. 'divljih vrtova' u novozagrebačkom naselju Travno s nakanom revitalizacije 'neuređene' gradske površine. Novi Zagreb je vrlo pogodan zbog toga što ima zelene površine u središtu svakog bloka zgrada. Tako svako susjedstvo može imati vrt u neposrednoj blizini što ne samo da olakšava transport hrane do doma, već i igra ulogu fokusa koji konvergira stanovnike u jednu organsku zajednicu koja blisko koegzistira i međusobno si pomaže. U stvari, vrtovi su nastali u tom dijelu grada prije više od tri desetljeća, iako su ti 'divlji' vrtovi sasvim drugačijeg tipa i svrhe nego današnji 'moderni' urbani vrtovi. „To što su planeri zaboravili da je dio Novog Zagreba izgrađen na najplodnijem dijelu savske ravnice otkrili su stanovnici novih naselja. Spustivši se s vrtoglavih visina nebodera, građani su se vratili zemlji, tj. zapuštenom zemljištu, koje je urbanistički plan namijenio tko zna čemu. Počeli su prekapati male parcele, tek dvije, tri lijehe i zasadili ih povrćem.“ (Rihtman-Auguštin, 1988.:99). Uz otprije postojeće divlje vrtove, u Zagrebu su se omedavno pojavili i urbani vrtovi drugog tipa. Vrtovi legalno zasnovani na gradskim parcelama, bilo inicijativama odozdo ili odozgo, nazivani su dosad društvenim, zajedničkim ili javnim vrtovima. S obzirom da se u najvećem broju slučajeva radi o preuzetom pojmu *community gardens*, no i s obzirom na značajke toga tipa vrtova, ima smisla imenovati ih terminom *zajedničarski vrtovi* (Blagaić 2014.). Time se ističe važnost koncepta zajednice koji, kako god tu zajednicu shvatili, stoji u srži projektiranja i osmišljavanja ovih vrtova, ali se nepristajanjem da to budu, primjerice, 'vrtovi zajednice' izbjegava ambicije za lokalnim snaženjem ljudskih veza i solidarnosti idealistički projicirati na stvarno funkcioniranje tih vrtova i (su)života u njima. Na to da nomenklatura u slučaju vrtova nipošto nije nevina i bezazlena, nego je, kao uostalom i sam jezik, sidrište političkih strategija, upućuje diskrepancija između namjere gradonačelnika Zagreba Milana Bandića da osnuje 'gradske vrtove' i reakcije predstavnika građanskih udruga, koji zagovaraju druge, po njima primjerenije nazive za (doduše ne posve) isti projekt: „Jedna od karakteristika zajedničkih vrtova jest da bi oni trebali biti zajednički projekt građana i Grada, projekt nastao ‘odozdo’, a podržan od tijela gradskih vlasti. (...) ‘Gradski’ vrtovi, kako

ih gradonačelnik naziva, trebali bi već u nazivu biti označeni primjerenijim terminom – zajednički vrtovi, vrtovi zajednice. Vrlo je nejasna gradonačelnikova izjava po kojoj je Grad zamišljen kao subjekt koji će regulirati ‘pravila igre’: od uvjeta korištenja, kriterija dodjele parcela za obrađivanje, potpisivanja ugovora, upućivanja javnoga poziva, definiranja potrebne infrastrukture i izvođača radova na pripremi tla do veličine dodijeljenih parcela“ (P.N., 2012.). Evidentno je da je neslaganje glede naziva samo dio cjelokupne borbe oko različitih koncepcija vrtova. U Zagrebu su u prvoj polovici 2013. godine otvoreni pozivi za tri zajedničkarska vrta. Vrtovi su se dodjeljivali besplatno na dvije godine korištenja, opremljeni su popratnim sadržajima kao što su sanduci za spremanje alata, komposter, kante za otpad i spremnici za vodu te su ograđeni. Premda je u predstavljenom konceptu zajedničkarskih vrtova naglašeno kako svi građani imaju jednako pravo na korištenje vrta bez obzira na njihov imovinski status, iz teksta poziva ispostavilo se ipak da je nezaobilazan kriterij kod dodjeljivanja zajedničkarskih vrtova imovinsko stanje potencijalnih korisnika. Na taj je način socijalna komponenta dometnuta ekološičnosti čitave inicijative, bila zasnovanoj na ideji da se pri dodjeljivanju vrtova uzima u obzir adresa stanovanja, ne bi li vrtovi budućim korisnicima bili dohvatljivi biciklom ili pješke. Obzirom na sve beneficije urbanog vrtlarenja kao što je ekološka održivost, građani okupljeni u udruzi *Parktipacija* potaknuti su da se putem lokalnog djelovanja bore za proklamirane ciljeve, a njihovi predstavnici da to isto rade koristeći medijski i javni prostor te odašiljući zainteresiranoj populaciji odgovarajuće poruke. Osnovni je cilj ove udruge 'tematizacija urbanog vrtlarstva i općenito uzgoja hrane u gradu te uspostava zajedničkih gradskih vrtova' (Šimpraga, 2012.). No premda se nastojanja građanskih inicijativa i udruga po pitanju vrtova samoafirmiraju kao 'borba odozdo', svojom retorikom oni pružaju ruke prema onima 'odozgo', naglašavajući integriranu korisnost projekta za sve subjekte u mreži gradske i civilne moći.

4.2. Prvi zagrebački društveni vrt

Prethodno spomenuta *Parktipacija* se prvi put okupila u proljeće 2012. kao inicijativa građana sa zajedničkim interesom za urbane vrtove u Zagrebu. Inicijativa je ubrzo počela zagovarati uspostavljanje vrtova u Zagrebu te, nakon pažljivog promišljanja, između naziva društveni, urbani, gradski ili zajednički vrt, odabrala *društveni vrt* kao najprikladniji. Naime, pridjev društveni najbliže je ocrtavao ulogu i karakter kvartovskih vrtova u Zagrebu kakvi su

se željeli postići. *Parktipacija* je inicijalno zagovarala uspostavljanje društvenih vrtova na javnim površinama uz besplatno ustupanje gradskog zemljišta udrugama koje bi upravljale vrtom ili pojedinačnim građanima. Tijekom jednogodišnjeg aktivnog zagovaranja putem dopisa gradskim strukturama i organiziranjem javnih događanja, inicijativa je isticala da je besplatno ustupanje gradskog zemljišta, kao javnog prostora, opravdano upravo ravnopravnim pristupom svim stanovnicima pojedinog kvarta te društvenim karakterom vrta, koji kroz razvoj solidarne i emancipirane zajednice proizvodi jedinstvene sadržaje za kvart u kojem se nalazi. Parktipacija je tako predvidjela kriterij ravnopravnosti pri dodjeli vrtnih parcela u društvenom vrtu, zajednički dio koji je otvoren svim građanima, udrugu građana ili vijeće vrtlara koje bi upravljalo vrtom i organiziralo aktivnosti za čitav kvart, poput vrtnih radionica ili razmjene sjemena i hrane. Inicijativa je ujedno naglašavala da gradski vrt bez tih obilježja društvenosti neće ostvariti puni smisao korištenja javnog prostora koji se otvara prema kvartovskoj zajednici, već jednostavno ustupiti gradsko zemljište za individualne potrebe građana. U kontekstu promicanja urbanog vrtlarenja, *Parktipacija* nastavlja podržavati vrtlare u pojedinačnim, gradskim i samoinicijativnim zajedničkim vrtovima građana, iako je prilikom osnivanja *Gradskih vrtova* Grada Zagreba u proljeće 2013. javno izrazila zabrinutost vezanu uz kriterije dodjeljivanja parcela, način upravljanja vrtom i druga praktična pitanja organizacije prostora i aktivnosti u *Gradskim vrtovima*, koji tada nisu stvarali preduvjete za ostvarenje društvenog karaktera vrta kao jedinstvene prilike za povezivanje i osnaživanje lokalne zajednice kroz aktivnosti koje angažiraju sve stanovnike četvrti. U svrhu istraživanja pitanja kako ostvariti društveni karakter zajedničkog vrta u danim društvenim prilikama, provedeni su razgovori s vrtlarima iz četiri zajednička vrta u dva grada: Varaždinu i Zagrebu. Iako navode motivaciju za lokalni uzgoj organske hrane i razvoj vrtlarskih vještina, predstavnici i pokretači vrta u Varaždinu i zagrebačkom Prečkom ističu da je povezivanje zajednice bio osnovni cilj pokretanja vrta. Glavni poticaji u tom smislu bili su percipirana odsutnost sućuti i solidarnosti u društvu, izostanak mjesta za kvalitetno provođenje slobodnog vremena i nedostupnost površina za uzgoj hrane stanovnicima urbanih sredina. U razgovoru s korisnicima drugih vrtova, vrtlarima u zagrebačkim kvartovima Sopot i Savica, stječe se drugačiji dojam: važnost uzgoja vlastite hrane i rekreacije tamo je izraženija, a mjestimice je vrlo naglašena želja za individualnošću i isključivanjem iz društva („Odlazim u vrt da se maknem od svega“). Zajedništvo ovdje ne predstavlja apriornu vrijednost, već se pojavljuje

uglavnom kao taktički pristup pred vanjskom prijetnjom opstanku vrtova. Tada se i kod onih koji se u vrt dolaze isključiti razvija svijest, prema riječima jedne od sugovornica, „da jedino kroz prihvaćanje zajedništva pojedinačni vrtovi mogu opstati i osobni interesi biti zadovoljeni“. Premda se može povući određeni zaključak o različitosti motivacije iz pozicije pokretača i korisnika vrta, načelno se mogu izdvojiti dvije glavne oprečne sociološke motivacije za odlazak u vrt: želja za uključivanjem, odnosno za isključivanjem iz društva. Nadalje, iskustva u samoorganizaciji, stupanj samoinicijativnosti i angažmana u uređenju zajedničkih dijelova vrta značajno utječu na model upravljanja vrtom. Te su odlike najizraženije među vrtlarima na Savici čiji su vrtovi nastali postepenim samoinicijativnim zauzimanjem slobodnih kvartovskih površina. Vrt na Savici je u velikoj mjeri ostvario model građanskog samoupravljanja: vrtnu infrastrukturu i parcelizaciju vrtlari su uredili sami tijekom zajedničkih akcija postavljanja pumpi, uređenja staza i prostora za druženje u vrtu, te su u ljeto 2013. zajedničkim djelovanjem odoljeli pritiscima gradskih struktura da se vrtovi izmjeste sa Savice i uklope u model *Gradskih vrtova* u susjednom kvartu Borovje. Iako nosi izuzetan potencijal za samoorganizaciju i aktiviranje građana, u postojećem upravljačkom modelu zajednički vrt zapravo perpetuira aktualne društvene odnose u vidu raspodjele moći i odgovornosti. Prema tom modelu, upravljanje i određivanje pravila, odgovornost i organizacija prepušteni su pozicijama nominalne moći, dok građani preuzimaju korisničku ulogu u vrtu-društvu. Odnosi moći, autoritet i preuzimanje aktivne uloge u vrtu proizlaze u prvom redu iz čina osnivanja vrta, pri čemu osnivačima pripada pozicija inicijalnog autoriteta. Naposljetku, kako otvoriti vrt prema četvrti? Iako se radi o javnom prostoru, zajedničke urbane vrtove ostali stanovnici kvarta redovito doživljavaju kao prostor vrtlara u koji rijetko i stidljivo zalaze. Postavljene klupe, mjesta za pripremu hrane i dječje ljuljačke u zajedničkim vrtovima koristit će sami vrtlari u trenucima odmora, dok će ostali stanovnici kvarta mjesto za opuštanje, rekreaciju i druženje uglavnom potražiti drugdje. Nasuprot tomu, društveni vrtovi zamišljeni su kao svima dostupna mjesta za stvaralačko i poticajno kvartovsko druženje, odnosno kao javna zelena površina koja – za razliku od parka za razdvojeno sjedenje, istrčavanje djece ili pasa – pruža priliku za upoznavanje, neposrednost, pozitivnu komunikaciju, međusobno pomaganje, učenje, razmjenu, eksperimentiranje, stvaranje i promišljanje o osobnim, prirodnim i društvenim vrijednostima. (Dobrić, 2013.)

Slika 2. Transparent o akciji za prvi društveni vrt

(izvor: <http://www.vecernji.hr/media/slika/132/659982.jpg>)

4.3. Urbani vrtovi na Jarunu

Prema istraživanju opisanom u znanstvenom radu *Urbani vrtovi u Zagrebu – ulaganja i izloženost, inicijative i perspektive* iz 2012. godine autora Biti i Blagaić riječ je o vrtovima nastalima neformalnom inicijativom stanara iz obližnjih zgrada, konkretnije njihovim zauzimanjem i prisvajanjem, a potom i parceliranjem neiskorištenoga i zapuštenoga gradskog zemljišta, radnjama i praksama započetima neposredno prije Univerzijade 1987. godine, a nastavljenima u 1990-ima. Skvotiranje za vrt prikladnih površina može se tumačiti kao primjer samovolje. Naime, za skvotiranje je karakteristično neobaziranje na pravni status i društveno-planski određenu namjenu prostora koji se zauzima. Istraživanje je provedeno trima različitim metodama: bilježeći stvari, dakle savladavajući ih prvenstveno korakom i pogledom poput 'antropologa šetača', zatim bilježeći misli, dakle razgovarajući s posjednicima tih vrtova i vrtlarima te prikupljajući njihova kazivanja i na koncu, pretraživanjem arhivskog materijala u potrazi za urbanističkim planovima koji se odnose na tu lokaciju od 1970-ih pa sve do sada. Tadašnji, a i sadašnji izgled naselja Jarun formirao se uslijed urbanističkih intervencija u zapadni dio grada. Tim su intervencijama još 1970-ih i početkom 1980-ih prethodile provedbe dubinskih intervjua sa stanovnicima na tom području, izrade socioloških studija te urbanističkih planova. Sve je to bilo dio, u ono vrijeme aktualne, samoupravne strategije i

politike osmišljavanja, odnosno izgradnje naselja. Nezaustavljivo širenje grada suočavalo je žitelje na njegovim rubovima s neizvjesnošću kvalitete njihova daljnega života. Jedna od standardnijih artikulacija te neizvjesnosti bila je raširena bojazan da će beton i asfalt ugroziti zelene površine. Tako se u sociološkoj studiji iz 1976. godine čiji je naručitelj Urbanistički zavod Grada Zagreba, u sklopu izvještaja o sastanku u Mjesnoj zajednici „Đuro Šimunić“, na kojem se imao raspraviti urbanistički plan glede naselja Gredice-Staglišće, Jarun i Vrbani, može zateći zabilježena i ovakva izjava jednoga od diskutanata: „Ja živim u susjednom, novom naselju Knežiji, no stalno dolazim ovamo gdje žive roditelji moje supruge. Dolazim jer ono je novo naselje džungla betona, bez međuljudskih dobrih komunikacija. Ovdje se odvija život u humanim prostorima, malim vrtovima, brajdama. Nemojte da se desi kao na Kalinovici-Knežiji, koja je također bila naselje individualnih kuća. Ljudi su vezani za takav, prirodan način života, naročito stari ljudi. Kad njih odvojite od njihovih vrtova, zemlje, onog što su stvorili oni umiru [...]“ (Urbanistički zavod Grada Zagreba, 1976.:40-41). Vrtovi kojima se bavi spomenuto istraživanje iz 2012. nalaze se u blizini jezera Jarun, uz poprilično frekventnu, jezeru najbližu prometnicu, no ipak su drvećem i žbunjem zaklonjeni te smješteni na nešto nižoj razini od same ceste. Vrtovi su s jedne strane potokom odvojeni od stambenih zgrada, a prostiru se do nekoć gradilištu pripadajućih baraka. S druge se strane jarunski vrtovi nalaze neposredno uz pogon elektrane koji opskrbljuje strujom zapadni dio grada. Čak su neke od parcela bile položene uz žičanu ogradu pogona, a nad jednim dijelom vrtova je prolazila dalekovodna žica. Što se tiče same obradive zemlje, a i cjelokupnoga prostora vrtova, bilo je riječ o parceliranom zemljištu, a između parcela su staze kojima vrtlari prolaze do svojih posjeda, zaštićenih najčešće improviziranim, od otpadnog materijala sklepanim ogradama i vratima na kojima je stajao lokot. Pumpe za vodu nalazile su se na raskrižjima staza, a kupljene su zajedničkim sredstvima te ih svi podjednako upotrebljavaju. Na primjeru jarunskih vrtova provedena je i analiza odnosa ulaganja i izloženosti. Pod ulaganjima se mislilo na ulaganja samih vrtlara – u rasponu od njihova ulaganja vremena, fizičkoga rada i kreativnih kapaciteta u obrađivanje zemlje i uređivanje posjeda pa sve do neizbježnih, premda na najmanju moguću mjeru svedenih, financijskih ulaganja, dok se pojam ulaganja odnosi na njihovu izloženost pogledima, provalama, ozračivanju od strane pogona gradske elektrane u neposrednom susjedstvu te potencijalnim urbanističkim zahvatima na široj i užoj lokaciji, a na koncu i na izloženost vremenskim nepogodama, karakterističnu za svaku poljoprivrednu

djelatnost na otvorenom. Od svega nabrojanog zaključeno je i da je u praksi najteže rješiv problem za vrtlarsku zajednicu specifična izloženost nepredvidivim, a po vrtlare-skvotere potencijalno štetnim urbanističkim planovima: „Uvijek se govori, uvijek prijetnja neka postoji. Joj, joj, kaže, nemojte saditi, sad će ovi doć, sravnit će. Netko baci bubu, tu međusobno, nemojte tu ulagat, međutim, evo, do dan danas nisu. A mogu oni, oni mogu doć, neće oni nas pitat. Oni ako dođu... oni bi bar trebali, recimo, bit toliko... da nam barem kažu, evo, za mjesec dana ćemo to radit, nemojte sadit ništa, poberite što imate i dobro“ (Biti i Blagaić, 2012.:4). Istraživanje se i dotaklo teme sadnje povrća na spomenutim vrtovima koje bi onda korisnici preprodavali na tržnici tj. ostati bez vrta za neke od njih sasvim sigurno predstavlja značajan financijski udarac, a opasnosti od gradnje kakve ceste ili parkirališta koji bi ugrozili njihove posjede posve su svjesni. Na tu se izloženost širih i ozbiljnijih razmjera onda na svakodnevnoj razini nadovezuje problem slabe zaštićenosti vrtova od provala i neželjenih upada, najčešće povezanih s otuđenjem uroda i uništavanjem gređica. Kretanje šetača i prolaznika po prostoru vrtova, na neki način posve legitimno s obzirom da nije riječ o privatnom vlasništvu, za vrtlarsku je zajednicu itekako nepoželjno, čak i onda kad je riječ samo o virkanju ili zurenju, a osobito kad vodi k težim prekoračenjima praga privatnosti prostora vrta. Intervjuirani vrtlari nisu negirali da krađe ima, čak i više no ranije, što su objasnili recesijom i socijalno-ekonomskim problemima hrvatskog društva: „-Kako vi to objašnjavate? -Pa ne znam. Poštenje je moguće bilo veće neg sada. Je li kriza nosi svoje, 16 kn kila paradajza?! Nije prije bilo, neprimjetno. Ja se uvijek našalim pa kažem, ja posadim malo paradajza za sebe i za njih. Tako je i bilo, tak da mi nismo to ni gledali, ja nisam ni primjećivo“ (Biti i Blagaić, 2012.:3). Što se tiče ugroženosti i zagađenja plodova zemlje zato što su usred prometnog pojasa i u blizini gradske elektrane, kazivači su zaključili da je tretiranje povrća pesticidima kudikamo štetnije za zdravlje konzumenta negoli je to njihova ozračenost uslijed utjecaja elektrane. Prikupljeni podaci i iskustva navedenog istraživanja sugeriraju na postojanje posebnoga tipa ulaganja koji je raširen među vrtlarima-skvoterima, a može se povezati s identičnošću njihove situacije bivanja u posjedu, ali ne i bivanja u vlasništvu vrta, odnosno situacije koja im uzrokuje mnoge brige i probleme.

Slika 3. Vrt s trafo stanicom u pozadini (2013.)

(izvor: <https://lh4.googleusercontent.com/-uiOyax7w5qY/Uih6njWRdsI/AAAAAAAAAEcI/zga4ec-aVOY/s800/vrt-jarun7.jpg>)

4.4. Uloga vrtova u razvoju kvalitete života – hortikulturna terapija

Koja je uloga vrtova u kvaliteti ljudskog života te kakav utjecaj mogu imati na život i zdravlje čovjeka pojašnjeno je idejom projekta *Zelena učionica*, vrt Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta (ERF). Prvotna ideja bila je pokrenuti sveučilišni vrt po uzoru na vrtove na svjetskim sveučilišnim kampusima poput Sveučilišta Harvard, Yale, Oxford, Sveučilišta i kampusa u Milanu, Nacionalne knjižnice u Bruxellesu te Sveučilišne knjižnice u Varšavi. *Zelena učionica*, vrt ERF-a, kombinacija je višesjetilnog parka i povrtnjaka te se nalazi na parceli u neposrednoj blizini Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta na Znanstveno-učilišnom kampusu Borongaj. Pokretanje projekta započelo je 2013. godine, kada je tadašnji prorektor za prostorno uređenje Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. sc. Bojan Baletić, prepoznao i podržao ideju te od Sveučilišta i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta osigurao odobravanje korištenja 1.000,00 kvadratnih metara zemlje u neposrednoj blizini zgrade fakulteta. Tijekom 2014. godine održane su mnoge vrtlarske radionice u koje su bili uključeni brojni volonteri, azilanti i djeca. Tijekom 2015. namjerava se uključiti i građane iz četvrti Vukomerec u kojoj je smješten kampus Borongaj te ponuditi uključivanje u vrtlarenje nezaposlenima i ostalim

skupinama koje su u riziku da budu socijalno isključene. Kako se velik dio nastavnika ERF-a bavi i stručnim, tj. terapijskim i rehabilitacijskim radom u sklopu Centra za rehabilitaciju ERF-a, Zelena učionica se uklapa u tretmanske i rehabilitacijske aktivnosti te može služiti kao podrška stručnoj ekspertizi koja često treba biti individualna no iziskuje i podršku kroz grupne aktivnosti. U okviru dvanaest kabineta Centra za rehabilitaciju odvija se visokospecijalizirani rad s raznim grupama korisnika, od novorođenčadi s neurorizikom, do osoba s razvojnim poteškoćama, djece i mladih s poremećajima u ponašanju, obiteljima kojima treba podrška pa do osoba treće životne dobi koje su imale moždani udar. Baker (2009.) navodi da se kontinuum dobrobiti vrtlarenja i boravka u vrtovima kreće od dobrih efekata nakon posjeta vrtovima/parkovima, preko dobrobiti samog vrtlarenja koje djeluje terapijski pa do krajnje točke kontinuuma, hortikulturalne terapije. Posljednjih nekoliko desetljeća implementacija hortikulture u psihijatriji i neurologiji dobiva sve veće značenje, najviše u SAD-u i Kanadi, ali i u zemljama EU. Dostupne definicije kažu da je hortikulturalna/hortikulturalna terapija korištenje biljaka i vrtlarskih poslova kako bi se promovirala duhovna, kognitivna i tjelesna dobrobit. Prema Kuharić, Grgić i Ranojagec (2010.), u domaćem se prijevodu naziv hortikulturalne i hortikulturalne terapije koristi kao istoznačnica koja predstavlja ciljano korištenje biljaka u programu liječenja, kako bi se unaprijedilo mentalno zdravlje pacijenata. Riječ je o profesionalno vođenom postupku liječenja, u kojem se koriste hortikulturalne aktivnosti u svrhu postizanja specifičnih terapijskih ili rehabilitacijskih ciljeva kod korisnika. Hortikulturalna terapija njeguje sličan odnos prema biljkama kao prema djeci – pruža im podršku da napreduju, budu zdrave i dobro se razvijaju te time nudi nove mogućnosti za samoizražavanje, stimulira misaoni proces i kreativnost te održavanje usmjerenosti na cilj i stjecanje novih vještina. Istraživanja pokazuju da je korištenje hortikulturalne terapije posebno značajno za one koji nisu radno sposobni (trenutno ili dugoročno). Osobe s fizičkim ili mentalnim poteškoćama uključene u programe hortikulturalne terapije stječu iskustvo radeći u terapijskim vrtovima, dok im vještine, određene vrste prilagodbe i metode rada u vrtlarstvu omogućuju generaliziranje tih vještina kod kuće ili na poslu (Relf i Dorn, 1995.). Baker (2009.) tako ističe mentalne, emocionalne i socijalne učinke hortikulturalne terapije. Mentalni dobici vidljivi su kroz nove mogućnosti izražavanja, stimuliranja kreativnosti i misaonih procesa, ali i održavanje osjećaja fokusa i smisla. Primjerice, Relf (2005.) naglašava da povezivanje sa životnim ciklusom biljaka donosi olakšano prihvaćanje vlastitog životnog

ciklusa ili pak olakšava nošenje s procesom starenja. Emocionalni dobici hortikulture terapije su posebice značajni te se odnose na izgradnju dobre slike o sebi, njegovanje osjećaja samoefikasnosti, osjećaja kontrole, tj. vide se benefiti vezani za razvoj kvalitetnijih strategija nošenja s ljutnjom, agresijom te stresom. Isto tako, utvrđeno je da hortikultura terapija utječe na veći stupanj unutarnjeg mira, relaksacije, prisutnosti i svjesnosti (Van der Berg i Custers, 2011.). McCaffrey (2007., prema Baker, 2009.) je radio istraživanje o utjecaju na depresiju te se pokazalo da je hortikultura terapija utjecala na smanjenje broja negativnih misli te lakše odvrćanje pažnje. Socijalni dobici hortikulture terapije podržavaju nalaze o učinkovitosti rada u malim grupama za socijalnu integraciju. *Zelena učionica*, ima potencijal biti dostupna i korisna širokom krugu ljudi s jednako širokom paletom potreba. Od djece do starijih građana, bez obzira na nivo sposobnosti ili pak spretnosti, aktivnosti u Zelenoj učionici mogu se pažljivo strukturirati kako bi bile individualizirane prema potrebama svakog korisnika. (Novak, 2015.

4.5. Zagrebački društveni voćnjaci – priča o nastajanju

Zapisi u kojima se voćke navode kao logično preferirani tip drveća za sadnju na gradskim zelenim površinama sežu još u 19. stoljeće. u komparaciji s ostalim vrstama drveća, koja pružaju 'samo' hlad i sjenu, ističe se njihova dodatna vrijednost u vidu davanja ploda kojeg zajednica može kao resurs dalje (is)koristiti. U gradovima Hrvatske danas hortikulturno uređenje javnih/privatnih zelenih površina u dominantnom obliku sadržajno karakteriziraju ukrasne drvenaste vrste (alohtone vrste, različiti kultivari kao sve prisutniji) te jednogodišnje cvjetnice. Današnje, a danas uglavnom izuzete, prakse sadnje na javnim površinama kao i u privatnim dvorištima ostavile su nasljeđe nasumično raspoređenih voćaka u javnim parkovima kao i nasljeđe brojnijih privatnih voćnjaka primarno u dijelovima grada koji su urbanistički definirani strukturom privatnih kuća s vlastitim dvorištima. Stoga, promatranjem zagrebačkog javnog i privatnog prostora možemo ustvrditi da ono ima iskustvo uzgoja i održa(va)nja vlastitih autohtonih i davno udomaćenih voćarskih vrsta, no promatranjem današnjeg stanja voćaka u urbanom prostoru u Zagrebu javlja se problematika neiskorištavanja njihovih plodova, naime plodovi u dominantnom broju slučajeva propadaju, postajući iz perspektive utilitarnosti izgubljeni, odnosno neiskorišteni izvor nutrijenata ili, pak postaju onečišćivači neke javne površine (ulice, parka) te time i nepoželjni sudionici urbanog zelenila. Čaldarović i

Šarinić (2010.) u svom radu ističu zahtjev za redefiniranjem vrednovanja zelenih površina u urbanom kontekstu, u kojem se u mnogim situacijama primarno poimaju kao 'ukras', a ne kao zaseban samoodržavajući konstitutivni element – upravo ono što stablo voćke kao trajnica i jestiva vrsta predstavlja sa svojim značajkama. Naglašavaju i da bi trebalo osmisliti više zelenih površina koje bi karakterizirala njihova prirodnost, nesputanost, parkovno oblikovanje, pa i 'divlje' formacije – ono što voćke/voćnjaci jesu. Definiranjem pojedinačnih stabala voćaka i voćnjaka kao sastavnica zelenih površina, prostorno i socijalno vrlo vrijednih elemenata urbane strukture, indicira se postavljanje pitanja o mogućnostima razvoja modela i pristupa razvoja, obnove i korištenja tih ne(dovoljno) vidljivih / nep(rep)oznatih elemenata urbanog zelenila. Govoreći o potencijalima postojećih (i budućih) zagrebačkih voćnjaka slika budućnosti se može stvarati i realizirati na više razina. Postojeće voćke, uglavnom raspršene po gradskim zelenim površinama, a s ciljem povećanja njihove vidljivosti kao i ostvarivanja komunikacije s prolaznicima, moguće je putem neformalnih akcija dodatno obilježiti postavljanjem jednostavno dizajniranih, informativno-edukativnih tabli na samo stablo voćke pritom ga, razumljivo, ne oštećujući. Moguće je i kartiranje putem web platforme koje prikazuju prostornu i količinsku zastupljenost većine postojećih voćaka te koje bi s vremenom bile nadopunjavane i izmjenjivane sukladno promjenama. U mnogim se zagrebačkim kvartovima može primijetiti učestala pojava propadanja voćaka i plodova uslijed nezainteresiranosti/nemogućnosti stanara, tj. vlasnika voćnjaka da se skrbe za njih, beru i koriste plodove pa bi formiranje zajednice te međusobno povezivanje i suradnja među ljudima pomoću i izvan web platforme dodatno poticali rješavanje problema zapuštenih privatnih voćnjaka. S ciljem daljnjeg razvoja koncepta 'jestivog grada' osim očuvanja postojećih voćaka, treba poticati i sadnju novih jestivih voćarskih kultura. Pojedinačne jestive vrste 'moguće je posaditi i u međuprostoru već postojećih parkovnih kultura, ukoliko se pokazuje da ti parkovi nisu posjećeni, odnosno da ih zajednica smatra nezanimljivima i/ili nekorisnima' (Poje i sur., 2013.). Na taj način formirali bi se urbani voćnjaci kojima bi se podigla kvaliteta zelene infrastrukture grada, stvorila ili očuvala značajna staništa živog svijeta i povećala bioraznolikost grada kao i socio-ekonomski uvjeti zajednice koji bi poticali lokalnu samoodrživost. Posljedično, došlo bi i do smanjenja kupovine uglavnom uvozne hrane u supermarketima, te utroška količine energije kroz redukciju korištenja transporta i izostanka upotrebe pesticida i tome slično, s čime bi ekološki otisak pojedinca i društva postao održiviji.

4.6. Zeleni krovovi - uzgoj hrane u gradu na krovovima zgrada

U kontekstu urbanog i poljoprivrednog vrtlarjenja sve se češće spominju i vrtovi na krovovima zgrada tj. *zeleni krovovi* - lagani, slojevito projektirani krovni sustavi kojima se klasična površina krova prekriva supstratom za rast biljaka i istovremeno štiti integritet objekta na kojem se nalaze. Specifični materijali ovise o vrsti sadnje, ali svaki zeleni krov ima iste osnovne komponente – vodonepropusnu membranu, protukorijensku zaštitu, drenažni i vodonosni sloj, supstrat i biljke. U situaciji u kojoj je grad pretvoren u fizički prostor akumulacije kapitala i materijalizacije tržišnog viška kroz trgovinu nekretninama, prostori tradicionalno korišteni za proizvodnju hrane iznimno su ugroženi, a u nekim slučajevima čak i nedostupni. Iz tog razloga se krovovi zgrada pretvaraju u obradive površine. Organska poljoprivreda na krovovima jedan je od načina na koji urbane sredine mogu pokušati ostvariti uravnoteženu i održivu proizvodnju resursa. Na krovovima je moguće proizvesti različite vrste voća, žitarica i povrća, bilo u kašetama ili u zemljanom pokrovu. Time što se hrana proizvodi u neposrednoj blizini potrošača eliminira se potreba transporta iz udaljenih područja, smanjuje se ekološki otisak, a proizvodi vrlo svježi dolaze do potrošača. Uzgoj hrane na krovu isplativ je i zato što koristi lokalne resurse: oborinske vode i filtrirane otpadne vode iz domaćinstava, solarnu energiju i toplinu koju generira zgrada. Osim toga, zelene površine na krovovima ovlažuju i osvježavaju zrak, povoljno utječu na mikroklimu grada i kvalitetu života u okolnim zgradama. Zagađenje je bitan problem urbane poljoprivrede, no budući da su najveći zagađivači, teški metali poput olova i ispušni plinovi automobila, gušći od zraka te se koncentriraju na površinama bliže tlu, povrće uzgojeno na krovu, visoko iznad prometnica, u određenoj je mjeri ipak zaštićeno.

Slika 4. Vrt Andreje Čoh, intenzivni zeleni krov u Zagrebu, 2015.

(izvor: e-knjiga *Vrtovi našega grada – studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja*, 225 str.)

Slika 5. Najveći krovni vrt na svijetu u gradu New York

(izvor: http://zelenipartner.eu/upload/520/brooklyn-grange-navy-yard__clanak.jpg)

5. Primjeri prakse urbanog vrtlarenja u drugim gradovima

5.1. Varaždinski *Čudesni vrtovi*

Varaždinski *Čudesni vrtovi* prostiru se na 13.000 četvornih metara gradskog zemljišta. Čini ih 108 vrtova površine 10x5 metara i nekoliko stotina građana koji ih obrađuju. Osnovani su 1. svibnja 2012. na inicijativu petoro Varaždinaca koji se nisu od prije poznavali i koje nije spojila ideja o samim vrtovima, koliko ideja o stvaranju zajednice. Unatoč tome što gradska uprava sama nije bila sigurna da će interes građana za vrtlarenjem u gradu biti toliko značajan, spremno su im omogućili da pokušaju realizirati svoju ideju. Podrška je dana u obliku gradske zemlje koja se povjeravana upravljanje udruzi građana u svrhu uspostavljanja gradskih društvenih vrtova s naglaskom na ekološki uzgoj. Uz to grad je omogućio pripremu zemljišta oranjem i frezanjem te postavljanjem prve pumpe za vodu. Zanimljiv detalj je da u trenutku odlaska u gradsku upravu nije postojala udruga, već samo entuzijizam tih nekoliko građana za pokretanje vrtova. Potreba za udrugom javila se tek nakon što je gradska uprava dala zeleno svjetlo za taj eksperimentalni projekt, jer je upravo udruga, a ne neformalna skupina građana, mogla preuzeti prava i obaveze za njegovo provođenje. Novoosnovana udruga *Gredica* u prvoj se godini sastojala od četvero ljudi koji su volonterski odradili sav posao oko pripreme parcela, organizacije vrtlara, komunikacije s medijima, nabavke alata, postavljanja pumpe i alatnice te edukacije vrtlara. Kako osnivači *Gredice* nisu imali dovoljno stručnog znanja o biološkom uzgoju povrća koje je bilo preduvjet za dobivanje parcele, kontaktirali su udrugu *Biovrt* – u skladu s prirodom iz susjedne županije, koja je spremno i bez naknade pristala održati radionicu o osnovama biološkog vrtlarenja. U konačnici je time postignut cilj – bez velikih inicijalnih sredstava realiziran je projekt društvenih vrtova kojim upravljaju građani sami, što može poslužiti kao primjer da se u bilo kojoj sredini gdje postoji interes građana može pokrenuti sličan projekt.

Slika 6. Čudesni vrtovi u Varaždinu

(izvor: <https://gredica.files.wordpress.com/2012/08/gredica1.jpg>)

5.2. Ekološko – edukativni vrt Učeničkog doma 'Podmurvice' Rijeka

Vrt namijenjen mladim korisnicima učenicima i studentima Učeničkog doma 'Podmurvice' Rijeka, smještenog u urbanoj jezgri grada Rijeke, višegodišnjeg nositelja priznanja *Zelena zastava*, u proljeće 2012., drugu godinu nakon izgradnje vrta u duhu vrtova zajednice u svijetu, tj. gradnje vrta sa zajednicom, pokrenuo je sve svoje potencijale. U vrtu nastalom inicijativom za uređenje okoliša Doma i za uređenje jednog vrta s terapijskim učinkom, a prema suvremenim metodama krajobraznog uređenja, uz aktivnosti proljetnih radova u vrtu, 2012. organizirane su ekološko-edukativne radionice s ciljem prenošenja znanja o vrtu i održavanju vrta učenicima, njihovim odgojiteljima te ostalom osoblju Doma. Aktivnostima proljetnih radova urbani vrt nastavio je biti mjestom učenja vrtno-kulturne, vrtlarskih i vrtnih tehnika, te prilika za vrtlarenje u zajednici, kako za mlade korisnike/ice doma, tako i za volontere, vrtlare svih generacija iz cijele Rijeke.

Slika 7. Jestivi vrt nakon sadnje 2012. godine

(izvor: e-knjiga *Vrtovi našega grada – studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja*, 178 str.)

5.3. Mariborske *Urbane brazde*

Programski koncept *Urbane brazde* stvorila je angažirana znanstvenoistraživačka skupina visoko osposobljenih stručnjaka s područja sociologije, antropologije, socijalnog rada, ekologije, agronomije, prava, prometa i vizualnih umjetnosti. Istraživački se oslanjaju na teoriju socijalne ekologije koja objašnjava zašto pitanja okoliša ne možemo analizirati ili rješavati bez suočavanja s temeljnim nesuglasticama u mehanizmima djelovanja suvremenih društava koja prekrajaju društveno tkivo, a time i prirodni okoliš. Na najnižu samodostatnost proizvodnje povrća i voća koju ima Slovenija u usporedbi s drugim europskim zemljama, na dvadesetogodišnje izumiranje malih tradicionalnih farmi, na gubljenje bioraznolikosti, na dnevno propadanje sedam hektara obradivih površina te sve veće zdravstvene rizike, u *Urbanim brazdama* se odgovara tako da se u suradnji s obrazovnim i socijalnim institucijama u kvartovskoj zajednici Tezno te sa zajednicama malih tradicionalnih seljaka iz zaleđa Maribora uspostavlja trajna lokalna opskrba. Svih šest projekata *Urbanih brazda* (trajna lokalna opskrba, *Sjemenska knjižnica*, alternativni zajednički vrtovi, aktiv *Rizom*, projekti *Etnomobil* i *Teleport*) sjedinjuju se pod zajedničkim krovom *Centra alternativne i autonomne produkcije – CAAP*. Sve su organizacije koje danas djeluju u okviru CAAP-a nakon 2012. godine primile različita priznanja, nagrade i pohvale za svoj rad te postale značajan čimbenik razvoja u gradu, državi te na međunarodnom planu.

Slika 8. Zajednički urbani eko-vrt, lipanj 2012.

(izvor: e-knjiga *Vrtovi našega grada – studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja*, 96 str.)

6. ZAKLJUČAK

S obzirom na suvremene konceptualizacije društva i na utjecaj suvremene tehnologije na promjene odnosa u društvu, neosporna je činjenica da je u suvremenom društvu došlo do značajne promjene u osnovnim konceptima koji određuju svakodnevicu nekog društva. Današnje društvene tokove ponajviše određuje proces *globalizacije* te njoj srodni procesi - u hrvatskom slučaju tranzicije (političke i ekonomske prije svega). Jedna od promjena koje su posljedice globalizacije je i poimanje prostora i urbanizacije tj. grad se sve više širi i izgrađuje, stanovništvo sve više raste, a čovjek je sve više u doticaju sa 'umjetnim', a sve manje sa 'prirodnim'. U svrhu vraćanja čovjeka ka prirodnom tj. prirodi osmišljen je koncept urbane agrikulture i urbanog vrtlarstva koji u aspektu ekonomije, ekologije i jačanja zajednice imaju itekakvog smisla. Zajednički nazivnik većine nastojanja oko urbanoga vrtlarenja u Zagrebu, a i šire onaj je ekološke održivosti. Pozitivni aspekti urbanog vrtlarenja, osim neupitnih ekonomskih, su i socijalne i psihološke koristi koje ono donosi kao npr. poticaj na fizičke aktivnosti, duhovni rast (meditacija), smanjivanje stresa, druženje s prijateljima te drugim ljudima razvijajući nova prijateljstva te bolji osjećaj za društvene prostore i sl. U tom smislu ekološka održivost zapravo prerasta u održivost općenito. Pretvaranje napuštenih gradskih parcela u *zajedničarske* i urbane vrtove uvelike pridonosi i bogatijoj i ljepšoj slici grada, a na taj način se i smanjuje rizik od kriminala i nakupljanja smeća na tim istim parcelama, također povezuje i obvezuje sve profesije, naročito one srodne, na intenzivniju suradnju. Vrtovi su i označeni kao mjesta osnaživanja lokalne zajednice koja se u njima okuplja. Na koncu, Zagreb kao grad u kojem su već pokrenute mnoge akcije i inicijative, pa i osnovane udruge na temu urbanog vrtlarenja, danas ima potencijal da sutra bude 'jestivi grad' s društvenim javnim voćnjacima i vrtovima te na taj način poboljša cjelokupnu sliku grada a posebno novijih naselja u kojima često nedostaje zelenih površina.

7. LITERATURA

1. Balaban, D. (2011.): Gradovi u tranziciji, <http://www.regionalexpress.hr/site/more/gradovi-u-tranziciji>, (26.9.2016.)
2. Biti, O. i M. Blagaić Berman (2014): Urbani vrtovi u Zagrebu – ulaganja i izloženost, inicijative i perspektive, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, Hrvatska, 262-270 str.
3. Hrvatski Sabor: Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html, (26.9.2016)
4. Lay, V. (2005): Integralna održivost i učenje, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 355-358 str.
5. Linč, K. (1974): Slika jednog grada, Beograd, 1-8 str.
6. Marinović Uzelac, A. (1978): Socijalni prostor grada, Zagreb, 24-169 str.
7. Pušić, Lj. (2001): Održivi grad. Ka jednoj sociologiji okruženja. Nova175, Beograd, 419 str.
8. Rubić, T. i V. Gulin Zrnić (2015): Vrtovi našega grada: studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja, Zagreb, 20--235 str.
9. Svirčić Gotovac, A. (2015). The Quality of Living in New Housing Estates in the Settlement Network of Zagreb. U: Svirčić Gotovac, A. i Zlata, J. (Ur.). *Kvaliteta života u novostambenim naseljima i lokacijama u zagrebačkoj mreži naselja*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Posebna izdanja, 13-45 str.
10. Svirčić Gotovac, A. (2015). New Housing Estates in the Settlement Network of Zagreb – Community Infrastructure. U: Svirčić Gotovac, A. i Zlata, J. (Ur.). *Kvaliteta života u novostambenim naseljima i lokacijama u zagrebačkoj mreži naselja*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Posebna izdanja, 45-75 str.
11. Čaldarović, O. i Šarinić J. (2008), Suvremena komunikacijska tehnologija i urbana sredina – prostor, mjesta, vrijeme. *Socijalna ekologija*, vol. 17, No 4., Zagreb: 338-348 str.
12. Pušić, Lj. (2005). Urbani život i prepoznavanje društva, *Sociologija sela*, godina 43., broj 169 (3), Zagreb: 759-765 str.

13. Svirčić Gotovac, A. (2006). Kvaliteta stanovanja u mreži naselja Hrvatske. *Sociologija sela*, Vol. 44, 171 (1), 105-127.